

Duška Knežević Hočevar

NASILJE V DRUŽINAH V OKOLJIH, KJER »VSAK VSAKEGA POZNA«**Nekateri premisleki**

Prispevek presoja izsledke kvalitativne raziskave »Prepoznavna in obravnava žrtev nasilja v družini v okviru zdravstvene dejavnosti«, ki se nanašajo na razumevanje nasilja v družinah v podeželskih okoljih. Raziskava je bila izvedena leta 2015 in je vključevala 30 sogovornic in sogovornikov, tako zdravstveno (14) kot strokovno osebje (16) v mestnih in podeželskih okoljih v Sloveniji, ki se pri svojem delu ukvarjajo tudi z nasiljem v družinah. Rezultati so pokazali določene vidike podeželskosti, ki kontekstualizirajo posplošene diskurze in prakse nasilja v družinah tako pri njegovih žrtvah in povzročiteljih kot pri predstavniških institucij, ki se z njimi ukvarjajo. Bivanje in delovanje v okoljih, kjer »vsak vsakega pozna«, uplivata na nezanesljivo poročanje o pogostosti nasilja v družinah, veliko strpnost do tega pojava in slabo prepoznavo takšnega nasilja pri predstavniških podpornih službah, ki praviloma poznajo oba – tako žrtev kot povzročitelja nasilja v družinah. Majhno število ter razpršeni in nepovezani socialni in zdravstveni podporni sistemi otežujejo žrtvam nasilja izhod iz nasilnega odnosa. Rešitev se kaže v koordiniranem odzivu skupnosti vseh akterjev obravnave nasilja v družinah.

Ključne besede: podeželje, ruralnost, raziskave, Slovenija.

Duška Knežević Hočevar je doktorica zgodovinske antropologije, višja znanstvena sodelavka na Družbenomedicinskem inštitutu ZRC SAZU in izredna profesorica antropologije. V zadnjem času se raziskovalno in pedagoško ukvarja predvsem z demografsko in agrarno antropologijo. Kontakt: duska@zrc-sazu.si.

DOMESTIC VIOLENCE IN ENVIRONMENTS WHERE "EVERYBODY KNOWS EACH OTHER" – SOME REFLECTIONS

The article discusses some findings of the qualitative research "Recognizing and treating victims of domestic violence in health care settings", which addresses the understandings of domestic violence in rural environments. Research was conducted in 2015 with both health care practitioners (14) and other professionals (16) in urban and rural settings all over Slovenia, who are dealing with domestic violence in their work. The results imply certain aspects of rurality, which contextualize general discourses and practices of domestic violence in both victims and perpetrators and various practitioners who work with them. Living and working in settings where "everybody knows each other" determine unreliable reporting on domestic violence prevalence, its high tolerance and poor recognition in practitioners of supporting institutions who as a rule know both – the victim and the perpetrator of domestic violence. Few, scattered and unrelated social and health care systems hinder victims to leave their violent relationship. The solution remains a coordinated community response of all actors involved in treating domestic violence.

Keywords: rural environments, rurality, research, Slovenia.

Duška Knežević Hočevar, a PhD historical anthropologist, is a Senior Research Fellow at the Sociomedical Institute at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, and an Associate Professor of anthropology. Recently, she's been involved in themes of demographical and agrarian anthropology. Contact: duska@zrc-sazu.si.

Uvod: nasilje v družinah na podeželskih območjih

Istega leta, ko smo v Sloveniji dobili prvi Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008), je Evropski parlament sprejel Resolucijo o položaju žensk na podeželskih območjih (EP 2008). Sporočilo resolucije je bilo odločno: države članice, naj izvajajo politike za izboljšanje splošnih življenjskih razmer žensk na podeželskih območjih, zlasti žrtev spolnega nasilja. V 19. točki resolucija (EP 2008) nedvoumno poziva, naj države sprejmejo ustrezne ukrepe in zagotovijo boljšo zaščito in podporo žrtvam in tistim, ki so v nevarnosti, da bi postale žrtve nasilja. To utemeljuje z navajanjem množice problematik kot potencialnih virov nasilja proti ženskam v družinah v evropskih podeželskih okoljih. Te obsegajo: razumevanje, da delo žensk pogosto velja za naravni vir, ki ga je mogoče neomejeno izkoriščati; evidence, ki kažejo, da veliko žensk nikoli ni dejavnih na uradnem trgu dela, zato tudi niso navedene v državnih statistikah kot nezaposlene; da jih večina ne more dobiti nadomestila za nezaposlenost, ker nima izplačanih plač; da jih večina nima pokojninskega načrta in niti socialne varnosti; da jih večina ni upravičena do socialnih nadomestil, če jo sistem obravnava kot osebo, ki ima dostop do dobička; da je malo žensk lastnic kmetij oz. da po navadi delajo ob svojih moških

(očeti, bratih ali možeh), ki imajo izključno pravico do kmetije; da praviloma skrbijo za otroke, stare in pomoči potrebne.

Seznam problematik navaja tudi pomanjkljivo »opremljenost« takih okolij, od slabo razvite infrastrukture na področju izobraževanja in poklicnega usposabljanja, socialnih, skrbstvenih in zdravstvenih storitev, slabega javnega prevoza, revščine kot precej razširjene okoliščine do maskulinizacije podeželja kot posledice izseljevanje žensk (EP 2008).

Zdi se, da se je Slovenija odzvala razmeroma hitro, saj je že naslednje leto Državni zbor sprejel Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (2009). Ta med drugim sporoča, da je vprašanje dostopnosti ustreznih programov pomoči pomembno zlasti za »prebivalce kmetijskih predelov«. Težaven dostop do pristojnih služb zaradi geografske izoliranosti v primeru osebe z izkušnjo nasilja je prepoznan celo kot najbolj oteževalna okoliščina, ki naj bi povzročitelju nasilja omogočala tudi z okoljskega vidika celovit nadzor nad žrtvijo. Toda, ali je v Sloveniji geografska osamitev resnično poglobljena ovira pri reševanju zapletene in večplastne problematike nasilja v družinah v podeželskih okoljih?

V prispevku presojam nekatere izsledke kvalitativne raziskave »Prepoznavna in obravnava žrtev nasilja v družini v okviru zdravstvene dejavnosti« (POND),¹ ki se nanašajo na razumevanje nasilja v družinah² v podeželskih okoljih. Raziskava je bila izpeljana leta 2015 s 30 sogovornicami in sogovorniki, tako z zdravstvenim (14) kot strokovnim osebjem (16), ki se pri svojem delu ukvarjajo tudi z nasiljem v družinah. S pogovori smo želeli pridobiti njihovo razumevanje nasilja v družinah, da bi oblikovali primeren izobraževalni program za zdravstveno osebje, saj po številnih evidencah še vedno slabo prepoznavna in obravnava ta pojav.

Kako razumejo nasilje v družinah, kakšne so njihove izkušnje pri delu z žrtvami in povzročitelji nasilja v družinah, s kakšnimi ovirami in dilemami se spoprijemajo pri delu z njimi, kako gledajo na problematiko nasilja v družinah v podeželskih okolij – vse to so izhodiščna vprašanja ekspertnih pogovorov, ki smo jih opravili s sogovornicami in sogovorniki iz mestnih okolij (22) in s takimi, ki delajo ali živijo na podeželju (8).

V polstrukturiranih intervjujih smo dopustili, da so govorili o problematikah, ki so zanje pomembne in težavne. Zato so se sprva njihove pripovedi zdele eklektične, celo vsebinsko nepovezane, vendar je nadaljnja analiza prepisanih pogovorov pokazala, da sporočajo problematiko »podeželskosti«, ki zelo presega toge opredelitve podeželskih okolij na podlagi izračunov števila prebivalcev na kvadratni kilometer, velikih razdalj, odročnosti krajev in strukturnih omejitev, če omenim zgolj nekatere. Podeželskost, kot jo razlagam in uporabljam v prispevku, pojasnjuje problematiko navezanosti in identifikacije ljudi v opazovanem okolju, ugleda skupnosti, kulture sramu, delovanja posebnih socialnih mrež, v katere so vpeti vsi udeleženci nasilja v družinah – tisti, ki ga doživljajo in izvajajo, ter tisti, ki ga skušajo prepoznati in razreševati. Podeželskost obravnavam kot problematiko okolij, kjer »vsak vsakega pozna«.

Poglobljenih ali pa obsežnih sistematičnih raziskav o nasilju v družinah v podeželskih okoljih v Sloveniji ni. Zato začnem prispevek s pregledom tujih raziskav, ki so razvile »tradicijo« preučevanja nasilja v družinah na podlagi primerjave med mestom in podeželjem. Tako oblikovane raziskave so bile osredotočene na preiskovanje razširjenosti in pogostosti pojava v abstraktnem mestnem oz. podeželskem okolju, da bi oblikovalci politik lahko načrtovali primerne programe in strategije reševanja nasilja v družinah v različno »opremljenih« okoljih. Šele pred kratkim, v zadnjem desetletju, opazimo vedno več raziskav, ki problematizirajo primerjavo med podeželjem in mestom, češ da pogosto zdrsne v oblikovanje pristranskega »drugega«. Avtorji takih raziskav vztrajajo, da primerjava mesto-podeželje zakrije posebnosti raznovrstnih podeželskih in mestnih okolij ter ljudi, ki živijo v njih. Prav s pomočjo koncepta podeželskosti naj bi uspešneje

¹ Ekspertne intervjuje v okviru kvalitativne raziskave POND smo izvajale: Sanja Cukut Krilić, Jana Šimenc, Mojca Vah Jevšnik in avtorica prispevka, in to od aprila do junija 2015 v različnih krajih Slovenije.

² Po zgledu Sedmak in Kralj (2006: 93) uporabljam izraz nasilje v družinah z namenom, da opozorim na več oblik družinske skupnosti.

razvozlati in pojasniti posebne načine odziva različnih udeležencev na nasilje v družinah v različnih podeželskih okoljih.

V nadaljevanju prispevka predstavim tudi poglavitne domače raziskave o nasilju v družinah, vendar samo z vidika iskanja takih obravnav oz. perspektiv, ki se nanašajo na primerjavo mesta in podeželja oz. samo na podeželje. Prispevek sklenem s predstavitvijo nekaterih rezultatov kvalitativne raziskave POND. Razumem jih kot sramežljive, a dragocene začetke raziskovanja nasilja v družinah v podeželskih okoljih na podlagi podeželskosti.

Zakaj raziskovati nasilje v družinah na podeželju

Že bežen pregled tuje literature, ki preučuje nasilje v družinah v podeželskih okoljih, kaže, da poglavitni motiv takega preučevanja temelji na praksah opravljanja raziskav na nacionalni ravni, ki so pokazale, da med mestnim in podeželskim okoljem obstajajo pomembne razlike zlasti v razširjenosti in poročanju o nasilju v družinah. Prevlada ameriških, avstralskih in kanadskih študij torej bolj kaže na že »tradicionalno« z družbenimi in zdravstvenimi posledicami podkrepljeno in upravičeno raziskovanje nasilja v družinah tako v mestnih kot podeželskih okoljih kot pa na to, da taka primerjava v drugih delih sveta ni problematična.

Vse kaže, da so prvi pogoj za večino raziskav, ki preučujejo pojav nasilja z zornega kota nasprotja med mestom in podeželjem, redno zbirani in analitikom dostopni mnogovrstni nacionalni podatki, s katerimi neposredno ali posredno izračunavajo obseg, pogostost, povečevanje ali zmanjševanje nasilja v družinah v raznovrstnih okoljih v določenih opazovanih obdobjih, da bi oblikovali primerne nacionalne strategije in programe obravnavanja in reševanja tega problema – ki bi bili prilagojeni okolju. V večini primerov gre torej za družbeno prepoznano problematiko, ki presega zgolj akademska zanimanja. Tako na primer avtorji odmevne kentakijske raziskave o vplivu vpeljave t. i. ukrepa civilne zaščite oseb z izkušnjo nasilja v partnerskem odnosu (Logan *et al.* 2009) v povzetku poudarijo, da je ukrep poleg želenih sprememb v kakovosti življenja žrtev partnerskega nasilja državi zgolj v enem letu prihranil 85 milijonov dolarjev stroškov.

Čeprav si raziskovalci pogosto zastavljajo vprašanje o razširjenosti partnerskega nasilja ali nasilja v družinah v podeželskem oz. mestnem okolju, se hkrati sprašujejo o verodostojnosti take primerjave zaradi nezanesljivega oz. pomanjkljivega poročanja o nasilju v družinah na podeželju, ki pravzaprav kaže na problematiko same podeželskosti (prev. *rurality*). Tako se raziskovalci (npr. Lewis 2003, Rhodes, College 2012, Sandberg 2013, Carrington *et al.* 2013, Wendt *et al.* 2015) vedno bolj strinjajo, da podeželskost ni zgolj posebna okoliščina ali merljiv kazalnik temveč večplasten koncept, ki vpleta posebne kulturne elemente in različne bivanjske konfiguracije, ki jih ne moremo vnaprej samodejno poenotiti za vse ruralne kontekste. To pomeni, da so tudi podeželski prostori izjemno različni, saj vpletajo posebne zgodovinske in družbene okoliščine, nekaj, kar Hogg in Carrington (2006) imenujeta »arhitektura ruralnega življenja«.

Koncept podeželskosti se torej nanaša na problematiko prepletenosti med socialnostjo in prostorskostjo, tj. ne zgolj fizičnega kraja na zemljevidu ali števila živčih ljudi na kvadratni kilometer, temveč tudi družbenega kraja (Sims 1998, Weisheit *et al.* 1994). Upoštevanje, da obstajajo raznovrstna podeželska in mestna okolja, omogoča iskanje večplastnih odgovorov na vprašanje o pomanjkljivem poročanju o nasilju v družinah, hkrati pa preprečuje, da bi podeželane strpali v enotno kategorijo »drugega« v primerjavi z meščani, kot osebe z neomajno ruralno identiteto, ki je bolj tradicionalna in konzervativna v primerjavi z napredno in sodobno meščansko identiteto (Wendt, Zannettino 2015: 132). Pojdimo po vrsti.

Številne (zlasti ameriške) raziskave so pokazale, da so določena okolja »omejena« zaradi strukturnih ovir in omejenih razpoložljivih virov, kamor so uvrstile tudi podeželska okolja s praviloma nižjimi stopnjami izobrazbe ljudi, nižjimi dohodki, višjimi stopnjami nezaposlenosti, omejenimi socialnimi in zdravstvenimi storitvami, pomanjkljivim sistemom javnega prevoza, prostorsko osamitvijo ipd. (Boka 2005, Eastman *et al.* 2007, Grama 2000, Logan *et al.* 2003, 2004, 2005 a, b, Pruitt 2008, Struthers, Bokemeier 2000).

Zato naj bi v takih okoljih osebe z izkušnjo nasilja imele omejene možnosti pri iskanju pomoči zaradi pomanjkanja (celo neobstoja) razpoložljivih bivalnih, zaposlitvenih in izobraževalnih možnosti, pravnih, zdravstvenih in skrbstvenih storitev oz. zatočišč v obliki varnih hiš ipd. Vendar ne glede na ugotavljanje zadostnosti razpoložljivih storitev in odročnosti ali prostorske osamitve ljudi, živečih v takih okoljih, je šele osredotočenost raziskovalcev na »kulture« teh okolij pokazala številne razsežnosti pri iskanju odgovorov na vprašanje, kaj vpliva na poročanje oz. poseben odziv oseb z izkušnjo nasilja, povzročiteljev, predstavnikov institucij, ki so vpletene v prepoznavo in obravnavo nasilja v družinah na podeželju v primerjavi z mestnim okoljem. Večina primerjalcev podeželskega in mestnega okolja je v svojih raziskavah o nasilju v družinah identificirala podobnosti »podeželskih kultur«. Te je prepoznala v ideologijah samozadostnosti, zanašanja zgolj nase in samocenzure, v normi moškega kot hranitelja družine in ženske kot skrbnice doma, močnih vrednotah kohezivnosti družine in lokalne skupnosti, skratka v socialnih prostorih, v katerih prevladuje »manj anonimnosti« oz. »velika gostota poznanstev« (Ruback, Menard 2001).

Strukturne omejitve podeželskih okolij in posebnosti »podeželskih kultur« omenjeni avtorji navadno združujejo v splošne razlage o slabi prepoznavi nasilja v družinah na podeželju, ki jih lahko nekoliko shematično povzamemo v štiri opise:

Prvič, prepričanje, da nasilje ni kaznivo dejanje, ker se dogaja v zasebnem okolju, tj. v družinah, na podeželju sovпада s kulturno normo, da se o družini ne dvomi. Še več, duhovščina, ki je pomembna institucija na podeželju, sporoča in uči, da se v zakonu vztraja tako v dobrem kot v slabem ter da je težave bolje skrivati tudi zaradi ugleda skupnosti. Ženska je kot mati in soproga odgovorna za obstoj zakona in družine. V primeru, da zapusti partnerja, jo družina in skupnost stigmatizirata, ker krši kulturne norme.

Drugič, dokumentirani pogostejši napadi ob odhodu žrtve od povzročitelja na podeželju so lahko posledica takih vrednot kot tudi pomanjkanja dostopne zdravstvene oskrbe in zatočišč. Navsezadnje je lahko tako dejanje tudi izid ideologije samozadostnosti, ki osebo z izkušnjo nasilja odvrača od iskanja zunanje pomoči.

Tretjič, slabo prepoznavanje nasilja v družini in torej tudi pomanjkljivo poročanje o njem sta na podeželju posledica tudi slabše obveščenosti o dinamiki nasilja oz. pravicah oseb z izkušnjo nasilja; če jih ne poznaš, ne prepoznaš zlorabe moči, to pa povzroča veliko strpnost do nasilja ali pa »normalizacijo« nasilja kot običajnega dela vsakdanjega življenja.

Navsezadnje na pomanjkljivo poročanje o nasilju v družinah tako oseb s takšno izkušnjo kot predstavnikov podpornih služb vpliva velika gostota poznanstev. V podeželskih okoljih oseba z izkušnjo nasilja praviloma ne zaupa predstavnikom podpornih institucij (zdravstvenih, kazenskopravnih itd.), ker so vpeti v isto okolje in po navadi poznajo oba, njo in povzročitelja, oz. »omrežja starih fantov« (DeKeseredy 2011) nemalokrat delujejo kot zaščita povzročiteljem.

Shematično smo povzeli običajne poudarke raziskovanja, ki skuša pojasniti razloge za pomanjkljivo poročanje o nasilju v družinah v podeželskih v primerjavi z mestnimi okolji, zato je primerno, da opozorimo na sicer manjši, a naraščajoči obseg študij primerov, ki nasilja v družinah ne preučujejo v okviru primerjave mesto-podeželje, ampak v kontekstu lokalnega spreminjanja podeželskih spolnih položajev kot posledice globalnih sprememb v kmetovanju. Radikalne spremembe, ki se v zadnjih štirih desetletjih v »razvitem svetu« kažejo v trendu zmanjševanja števila »čistih kmetij« oz. v preoblikovanju kmetovanja v zgolj dodatno dejavnost na kmetiji, povečanih stopenj zaposlitev žensk zunaj kmetije, tehnoloških sprememb, ki izničujejo potrebo po moški telesni moči, nezainteresiranosti mladih za nadaljevanje kmetovanja, staranje kmečkega prebivalstva itd., po mnenju nekaterih raziskovalk zanesljivo načenjajo »vztrajne« podobe spolnih identitet v kmečkih okoljih (Kelly, Shortall 2002). Raziskave kažejo (npr. Shortall 2014), da sta delo žensk zunaj kmetije in njihova podjetna dejavnost na kmetijah izrazito spremenila doživljanje moškosti in ženskosti na kmetijah, zlasti pa predstavo, da je ženska najprej skrbnica doma in družine in šele potem delavka, moški pa gospodar oz. poglavitni hranitelj družine.

Drugi avtorji ugotavljajo, da »tradicionalni kmetje« niso dobro opremljeni za spoprijemanje s posledicami takih sprememb v kmetovanju (Peter *et al.* 2000) in da so zlasti taki, ki razumejo moškost kot ideologijo zanašanja zgolj nase, stoicizma in neomajnosti, pogosto osebe, ki ponotranjijo nasilje ali pa ga izvajajo (Courtenay 2006). S tega vidika so zgovorne evidence prikritega, ponotranjenega nasilja v oblikah vse večjega števila samopoškodb, samomorov, osamljenosti oz. višjih stopnjah smrtnosti in duševne obolevnosti moških pa tudi povečanega obsega nasilja v družinah kot tudi drugih zamolčanih oblik nasilja v konkretnih kmečkih skupnostih. To nekateri avtorji pripisujejo prav posledicam radikalne transformacije globalnega kmetovanja, ki med drugim ogroža tudi tradicionalno kmečko podobo moškosti (Carrington *et al.* 2013).

Take raziskave dodatno utemeljujejo potrebo po študijah primerov, saj edine lahko pokažejo, na kakšne posebne načine geografski, zgodovinski in družbeni prostori zlasti z ospoljenimi diskurzi in konstrukcijami ustvarjajo in določajo nasilje v družinah in odzivanje nanj (Wendt, Zannettino 2015). Dragocena spoznanja o različnih strukturnih ovirah podeželskih okolij, ki pripomorejo k ujetosti oseb z izkušnjo nasilja v nasilnem odnosu, in različne kulture in ideologije spolov, ki osebe z izkušnjo nasilja spodbujajo, naj o njem ne spregovorijo, so nujni drobci kontekstualiziranih sporočil za oblikovanje primernih strategij in načrtov za spoprijemanje z nasiljem v družinah v podeželskih okoljih.

Sramežljive presoje podeželskega okolja v domačih raziskavah o nasilju v družinah

Odmevnejše raziskovanje nasilja v družinah v Sloveniji opazimo razmeroma pozno, šele od začetka novega tisočletja. V grobem ga lahko razvrstimo v dve skupini: v družboslovne raziskave, ki so se izvajale v okviru nacionalnih ciljno-raziskovalnih projektov,³ in v zaporedne raziskave, ki so se izvajale v ambulantah družinske medicine. Čeprav so vse pripomogle k dragocenim spoznanjem o obsegu in oblikah nasilja v družinah na nacionalni ravni, se ni nobena poglobljeno ukvarjala s primerjavo nasilja v podeželskih okoljih in nasilja v mestnih. Raziskave praviloma vključujejo okolje pri vzorčenju opazovanega prebivalstva glede na »kraj bivanja« oz. »delovanja« (v primeru ambulant družinske medicine) in ga strukturirajo v različne kategorije, kot npr. mesto, primestje, vas, ali pa zgolj mesto in podeželje. Presoja »zgolj« statistično značilnih razlik v odgovorih vprašanih glede na kraj bivanja oz. kraj delovanja izkazuje neizkoriščen vir sporočil, ki bi z bolj zahtevnimi dodatnimi analizami lahko prispeval dragocena spoznanja o zaznavi in doživljanju nasilja v družinah v različnih okoljih.

Tako se je raziskava *Hetero- in avtoagresivnost v družini* (Šprah *et al.* 2005) posredno nanašala na primerjavo mestnega in podeželskega okolja le pri projektni nalogi *Izkušnje in stališča mladostnikov do nasilja v družini*, ki je bila opravljena na vzorcu mladostnikov iz 65 naključno izbranih osnovnih šol v Sloveniji iz mestnega in podeželskega okolja. Rezultati, ki so primerjalno vključevali mestno in podeželsko okolje, so pokazali, da so mladostniki iz podeželskega okolja poročali o več osebah z izkušnjo nasilja v svojih družinah v primerjavi z mladostniki iz mestnega okolja, da so mestni mladostniki pogosteje izpostavljeni verbalnemu nasilju v primerjavi s podeželskimi, da so v družinah mestnih mladostnikov v primerjavi z družinami mladostnikov iz vaškega okolja prevladovali kot povzročitelji nasilnih dejanj starši, da je bila šolska svetovalna služba v večjem deležu v pomoč mladostnikom iz mestnega okolja v primerjavi z mladostniki iz vaškega okolja in da so ti navajali v večjem deležu prejetje pomoči od družinskih članov in sosedov kakor pa mladostniki iz mestnega okolja (*ibid.*: 85–93).

³ Kronološko si sledijo: *Hetero- in avtoagresivnost v družini 2003–2005* v okviru CRP *Konkurenčnost Slovenije 2001–2006*; *Nasilje v družinah v Sloveniji 2004–2006* kot del CRP *Analiza družinskega nasilja v Sloveniji – predlogi preventivne in ukrepov*; in *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih 2008–2011* v okviru CRP *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih*.

Zadnji rezultat je potrdil splošnejšo problematiko v državi, saj v takratnem *Posebnem poročilu varuha človekovih pravic* ena izmed avtoric (Brcar 2004: 56) poziva, da je otrokom in mladostnikom v vaških okoljih nujno zagotoviti organizirano zdravstveno varstvo dobro dostopnih služb in strokovno usposobljenih zdravnikov za delo z otroki.

Je pa v okviru projekta *Hetero- in avtoagresivnost v družini* hotela opozoriti na posebnosti nasilja v družinah v podeželskem okolju naloga *Nasilje nad ženskami v podeželskem in kmečkem okolju*. Vzorec je zajel moške in ženske, ki živijo na kmetijah, in take, ki sicer ne živijo na kmetijah, živijo pa na podeželju. Čeprav je bil vzorec naključen in nereprezentativen, so rezultati pokazali, da je zlasti v kmečkem okolju nujno upoštevati poleg odnosov med spoloma tudi medgeneracijske odnose. Na to je pokazala ocena anketirank, kdo je najverjetnejši povzročitelj nasilja v družinah v Sloveniji: ženske, živeče na kmetijah, so poleg partnerja žrtve nasilja kot povzročitelja omenile tudi druge sorodnike, zlasti taščo, podeželanke pa večinoma partnerja (Šprah *et al.* 2005: 114). V nadaljevanju ankete pa so kot najpogostejšega povzročitelja lastne izkušnje z nasiljem v družini ženske s kmetij prepoznale taščo, tasta in očeta, podeželanke pa so omenile le svoje starše. Proti pričakovanjem bi ženske s kmetij nasilje takoj prijavile, pomoč pa bi iskale pri drugih družinskih članih, policiji ter socialni in zdravstveni službi, najmanj pa pri sosedih in verskih organizacijah (*ibid.*: 120).

Leto pozneje je bila na naključnem vzorcu opravljena obsežnejša anketna raziskava *Nasilje v družinah v Sloveniji* (Sedmak *et al.* 2006), pridobljeni rezultati pa so pokazali, da kraj bivanja, tokrat opredeljen kot mesto, primestje ali vas, ni statistično značilno vplival na mnenja o nasilju v družinah udeleženk in udeležencev raziskave. Razlike v odgovorih so se v skladu s pričakovanji pokazale le pri (v primerjavi z meščankami in meščani in prebivalci iz primestja) pogostejšem obiskovanju verskih obredov vaščank in vaščanov ter njihovimi višjimi stopnjami strinjanja s trditvama, da je skrb za dom bolj žensko opravilo, intelektualno delo pa primernejše za moške. To so avtorice raziskave ocenile kot pričakovano podpiranje stereotipnih predstav o spolih v vaškem okolju (*ibid.*: 83).

Podobno niso odkrile statistično pomembnih razlik v odgovorih mestnih in vaških vprašank o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih niti raziskovalke *Nacionalne raziskave o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih* (Leskošek *et al.* 2010). Čeprav je bila raziskava opravljena na reprezentativnem vzorcu splošnega prebivalstva, sorazmerno stratificiranem po starosti, regiji in tipu naselja, je končni vzorec prikazal večji delež meščank, kot pa je značilen za strukturo prebivalstva po naseljih v Sloveniji, ta pa kaže, da največ ljudi v državi živi prav v manjših naseljih. Anketirank iz manjšega kraja in iz vasi, ki je oddaljena od mestnega okolja, je bilo le 23,7 odstotka (*ibid.*: 41), to pa ni vplivalo na dobljene »okoljske« razlike v poročanju o nasilju v družinah.

Da obstaja razlika med poročanjem mestnega in podeželskega prebivalstva o nasilju v partnerskih odnosih, so navsezadnje opozorili raziskovalke in raziskovalci s področja družinske medicine. V številnih zaporednih raziskavah, izpeljanih od leta 2006 v mestnih in podeželskih ambulantah družinske medicine (Selič *et al.* 2008 a, b, 2011, 2013, Selič 2009, 2012, Kopčavar Guček *et al.* 2011, Kopčavar Guček 2015) so ugotovili, da je podeželsko okolje poleg ženskega spola in preteklih razvez dejavnik tveganja za sočasno telesno in duševno nasilje v partnerskih odnosih, da bivanje v mestnem okolju zmanjšuje verjetnost njunega pojavljanja (Selič *et al.* 2013), da pa obiskovalke in obiskovalci ambulant družinske medicine iz mestnih okolij bolj poročajo o duševnem nasilju v primerjavi s takimi iz podeželskih okolij (Kopčavar Guček 2015). Razliko v poročanju o nasilju in doživljanju nasilja v partnerskih odnosih z zornega kota primerjave med mestom in podeželjem so na podlagi ugotovitev tujih raziskav samodejno pripisali »posebnostim kulturnih kontekstov« različnih okolij oz. morebitnemu boljšemu dostopu do raznovrstnih služb pomoči v mestnih okoljih, saj sistematičnih, obsežnih domačih raziskav, ki bi vzporedno poglobljeno razkrivale posebnosti kulturnih kontekstov, v katerih se dogaja nasilje v družinah, pravzaprav ni.

Kaj sporoča raziskava POND o nasilju v družinah na podeželju

V kvalitativnem delu raziskave POND smo raziskovalke opravile 30 polstrukturiranih pogovorov z zdravstvenim in strokovnim osebjem, ki se pri delu srečuje z žrtvami in povzročitelji nasilja v družinah. Čeprav je bil namen pogovorov pridobiti poglobljena mnenja o njihovih izkušnjah pri delu z njimi, da bi lahko oblikovali primeren izobraževalni program zlasti za zdravstveno osebje, so posamični deli pripovedi razkrili posebnosti podeželskosti, kot jih opažajo sogovornice in sogovorniki iz mestnih okolij (22) in tisti, ki delajo ali živijo na podeželju (8). Kljub omejitvam raziskave – tako glede števila izbranih sogovornic in sogovornikov, krajev, v katerih delujejo, in nabora vsebin za presojo večplastnega pojava – so njihova razmišljanja dragocena z vidika skopih terenskih raziskav o nasilju v družinah v podeželskih okoljih. Pojdimo po vrsti.

Ali razumevanje nasilja v družinah na podeželju kaže na problematiko podeželskosti

Pogovori so takoj razkrili, da razumevanje nasilja v družini zelo presega njegovo na videz preprosto in jasno opredelitev, ki jo ponujajo strokovna literatura in zavezujoči dokumenti za osebje, ki se s tem pojavom srečuje pri vsakdanjem delu. Praviloma je večina sogovornic in sogovornikov povzela prvi del opredelitve, kot je zapisana v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (2008), ki govori o »uporabi fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana«, neizrečen pa je velikokrat ostal drugi del opredelitve, ki sporoča, da se nasilje dogaja »ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja«.

Da je naivno pričakovati, da za prepoznavo nasilja v družinah zadošča zgolj natančna opredelitev izraza, dokazujejo razmišljanja samih regijskih koordinatoric za preprečevanje nasilja v družini, za katere upravičeno domnevamo, da so odlične poznavalke raznovrstnih opredelitev, saj so pogosto tudi same v vlogi razlagalk zakonodajnih dokumentov in pravilnikov ravnanja v primeru nasilja v družinah. Ena izmed njih je izjavila:

Ja, v enem obdobju se mi je zdelo, da je to tako zelo, zelo popolnoma jasno. Potem pa se mi zdi, da bolj kot delaš v tem, težje je, oziroma, ne vem, potem se ti zdi, da nič več ni črno-belo, da je toliko enih zadev, na katere moraš biti pazljiv. [...] Nekako temeljno se mi zdi res ta neenakomerno porazdeljena moč, zloraba moči, to se mi zdi ključno [...], da gre za to podrejenost žrtve. To zlorabo moči. Res, ves ta proces, ki je tako subtilen, pa ima po navadi toliko enih plasti in ene zgodovine. To se mi zdi ključno, da to prepoznaš. (Socialna delavka 4.)

Zdravstveno osebje sporoča še večjo zadrego. Njihova razmišljanja segajo od suhoparnih navajanj zdravnic družinske in splošne medicine o obstoju njim lažje prepoznanega fizičnega nasilja in veliko težje prepoznanih simptomov psihičnega nasilja, verbalnega nasilja, s katerimi se po navadi spoprimejo v času dežurstva ali na intervencijah, razglabljanj psihiatra, da je nasilje v družinah težko opredeliti in razložiti od sorodnih obnašanj, do molka ene od patronažnih medicinskih sester na večkrat začet pogovor o tem, kako razume nasilje v družinah. Zadrego je skušala pojasniti bolj zgovorna sogovornica s 17 let delovnimi izkušnjami na podeželskem terenu:

Niso nas naučili dovolj. Tiste supervizije, ki smo jih imeli, ki se izvajajo, to so take delavnice, kjer ti vnaprej povejo, da je nekdo nasilen. Ne vem, če je to tisto, kar potrebuješ. (Patronažna medicinska sestra 3.)

Spoznanje, da natančne definicije nasilja v družinah ne zadoščajo za samodejno prepoznavo pojava, podpira dele pogovorov o težavnosti razpoznavne nevidnih ozadij, ki vplivajo na razvoj nasilja v družinah in njegovo dinamiko. Tako je na primer dolgoletno prebivanje in delovanje zgolj v podeželskem okolju pogosto opravičilo večine sogovornic s podeželja, da ne morejo primerjati podeželskega z mestnim okoljem. So pa njihovi opisi posebnosti pode-

želja, podeželskega in kmečkega prebivalstva toliko bolj povedni. Večina sogovornic orisuje podeželsko okolje kot okolje, kjer »vsi vse poznajo«:

Je pa res, da na vasi oziroma na podeželju, če se nekaj zgodi, potem vsi vse vedo. Ravno zaradi tega sosedje nočejo prijavljati pa domači skrivajo, nočejo povedati. (Patronažna medicinska sestra 3.)

Ker se vsi poznajo med seboj, pogosto tudi povzročitelj nasilja pozna policiste, nekoga iz centra [za socialno delo] in tako naprej, se problem nasilja minimalizira oziroma zanika na nek način. Vse bo v redu, dajte, pogovorite se, saj so oni moji sosedje, ne bomo se vmešavali in tako naprej. (Predstavnica NVO 4.)

Veste, še posebno na podeželju in v manjših okoljih, ko vsi vedo, da se nekaj dogaja, in zdravnik in župnik in učitelj, skratka vsi, in vsak pomaga po nekih svojih močeh, se nič ne spremeni. (Socialna delavka 6.)

Hkrati pa nekatere sogovornice in sogovorniki opažajo tudi, da se podeželje spreminja in da ne moremo kar posploševati vseh podeželskih okolij. Ilustrativna so opažanja zlasti sogovornic s podeželja, ki takole opisujejo življenj v svojem okolju:

Na našem podeželju je bolj malo kmečkega prebivalstva. Res je, da je nastalo nekaj velikih kmetij, večina pa je starega prebivalstva in upokojevcov. (Družinska zdravnica 5.)

Ja, nekaj je klasičnega ruralnega prebivalstva, nekaj pa je tudi priseljencev iz mesta, zlasti na obrobje podeželja. (Družinska zdravnica 6.)

Zdi se mi, da je kmečke populacije relativno malo. Prave kmečke. Veliko več je teh polkmetov. (Psihiater.)

Večina naših podeželanov dela v podjetjih. Strašno malo je pravih kmetov. (Patronažna medicinska sestra 4.)

Navsezadnje pa so vsi sogovorniki in sogovornice opozorili, da njihova opažanja okolja in tega, kdo živi na podeželju, omejuje prevladujoč profil njihovih oskrbovank in oskrbovancev, s katerimi so najpogosteje v stiku. V večini primerov pa so to stare ženske, zlasti soproge alkoholikov.

Kakšne so posledice podeželskosti

Opravljeni pogovori razkrivajo tudi opažene posledice »velike gostote poznanstev«. Zanimivo in na prvi pogled protislovno je opažanje raziskovalke s področja nasilja v družini, ki se je v pogovoru o posebnostih podeželskega okolja v Sloveniji oprla na eno od raziskav, v kateri je tudi sama sodelovala in ki naj bi pokazala, da je bivanje v ruralnem okolju celo zaščitni dejavnik oz. da je več sporočenega nasilja v družini v mestnih okoljih. Hkrati pa je ugibala, da je ta rezultat raziskave verjetno pokazal okoliščino, da je na podeželju nasilje bolj sprejemljivo vedenje in da ga slabše prepoznavamo, oz. so o njem anketiranci manj govorili in poročali v vprašalnikih ali pogovorih, ki so jih izvajali v raziskavi.

O nezanesljivih evidencah, ki naj bi kazale pogostost nasilja v družinah v različnih podeželskih okoljih in regijah, je takole razmišljala regionalna koordinatorica za preprečevanje nasilja v družini:

Najbolj problematična upravna enota je B.⁴ Tam ni prijav in ni števila obravnav niti na policiji niti na centru, nikjer. Kakor da ga ne bi bilo, kar vemo, da ni res. Ostale enote pa se mi zdi, da imajo stalno kar dokaj visoke številke, mogoče so ponekod majhna nihanja ... V [upravni enoti] B pa enostavno ni odkritih primerov nasilja. Zelo majhna številka. Ni nam jasno. (Socialna delavka 4.)

S tega vidika zelo izstopa primer podeželske zdravnice družinske medicine, ki je vztrajala, da v svoji 19-letni delovni karieri ni naletela na primer nasilja v družini, čeprav je bila izbrana

⁴ Imena te enote ne navajam zaradi zaupnosti pogovora in nerazkritja podatkov.

za sogovornico prav na podlagi dostopne evidence o pred kratkim obsojenih osebah zaradi nasilja v družini prav iz njenega kraja:

Ja, zdaj glejte, da bi se spomnila konkretnega primera [nasilja v družini], se ne. Imam pa tako medlo v spominu, da sem že pisala v kartoteko opis poškodb zaradi tega, ker je pač odvetnik tako svetoval, da je stvar zabeležena. (Družinska zdravnica 6.)

Slabo prepoznavanje nasilja v družinah je lahko povezano tudi z visoko strpnostjo do tega pojava, ki ga sogovornice in sogovorniki sporočajo v delih pripovedi, ki se nanašajo na njihovo doživljanje podeželskega okolja kot izrazito patriarhalnega. Ali z besedami predstavnice ene od nevladnih organizacij:

Ja, jaz bi rekla, da bolj kot je patriarhalno okolje, večja je toleranca do nasilja. In zagotovo v ruralnih okoljih, tudi slovenskih, ki so še veliko bolj patriarhalna, ima ženska veliko manj moči, in je veliko več verjetnosti, da bo potem tudi doživljala nasilje in se bo težje iz tega izvila. (Predstavnica NVO 1.)

Po mnenju številnih sogovornic pa patriarhalna okolja vzdržujejo tudi posebna pričakovanja do žensk na vasi, ki vključujejo tudi strpnost do nasilja. V tem pogledu jih je najbolj slikovito opisala socialna delavka, ko je povzemala svoj pogovor z enim od povzročiteljev nasilja na vasi:

Žena v ruralnem okolju [...] mora biti super žena. Od tega, da zjutraj zakuri, gre v hlev, oskrbi živino in vse, kar ima do tega, da hodi v službo, da prispeva denar, pa da popoldne hodi na njivo, da pridelava vse, in da ima rože na oknih. Mislim, [...] to so vse pričakovanja, in če ta pričakovanja izpolnijo, potem je v redu žena, ker sosedova je takšna, pogledaj, kako je pridna, ti si pa zanič. Ne znaš nič. [...] Moški so pa pridni. On ima traktor, dela, seveda potem pa gre v gostilno, ampak ona mora poskrbeti za otroke, mora biti vse čisto za njega. [...] In te ženske vztrajajo v tem, v ruralnem okolju se še vedno trudijo ustreči. Ko pa ne zmore, potem je pa zelo pogosto tudi pri ženskah alkohol, zatekanje k alkoholu, da ublaži vso to stisko, ki jo doživlja, ker je tudi pretepena in zbrkana in zaničevana. (Socialna delavka 2.)

Dejstvo, da so ženske med najpogostejšimi žrtvami nasilja v družinah v podeželskih okoljih, otežuje prepoznavo vseh drugih oseb z izkušnjo nasilja na podeželju, zlasti moških. Po mnenju ene od predstavnic nevladne organizacije se zaradi sramu in pričakovane patriarhalne podobe moškosti na podeželju zelo redko odločijo spregovoriti o nasilju proti njim: »Tudi oni pokličejo, ampak velikokrat se izkaže, da so oni žrtve s strani svojih otrok« (predstavnica NVO 4). Podobno razmišlja tudi socialna delavka, ko skuša pojasniti, zakaj moški le s težavo prijavijo nasilje v družini:

Ko so moški žrtve nasilja, moram reči, da okolje, ne vem, zelo redko reagira. [...] Tudi ta stereotip o različnosti vlog moških in žensk v družini pa tudi deklac pa fantov. Fantku je dovoljeno, da je nasilen, deklici pa dosti manj. S tem se še vedno srečujemo. (Socialna delavka 6.)

Velika gostota poznanstev se med drugim kaže še v eni posebnosti, ki jo kažejo pogovori. Po navadi podeželski družinski zdravniki in zdravnice in patronažna služba obravnavajo večino članov ene družine, v primeru nasilja v družinah torej tako žrtev kot povzročitelja. Bolj kot za lastno varnost ob morebitni prijavi nasilja jih je strah, da jim bodo pacientke in pacienti »zaprla vrata« v svoje domove ali pa da bodo izbrali drugo zdravstveno osebje. Nemalo je bilo takih razmišljanj:

In zdravniki, predvsem se bojijo, da jih ne bodo več spustili v družino, ali pa da ne bodo več otrok pripeljali, ali pa ne bodo več sami prišli k zdravniku, [...] če se bo [nasilje] začelo obravnavati. (Medicinska sestra 1.)

Eden od najhujših primerov [v delovni karieri] je bil, ko je ponoči mož napadel ženo z nožem z namenom, da jo ubije. Malo je manjkalo, da ni umrla. Oba sta bila moja pacienta in ženska se ni nikoli pritoževala nad njim, no, včasih je omenila, da jo mož živcira, [...] grobih stvari pa ni nikoli razkrila. Po napadu sem se verjetno tako obnašala do povzročitelja, da se je izpisal, ni več moj pacient. (Družinska zdravnica 4.)

Čeprav so vse podeželske sogovornice brez omahovanja pritrdile, da so dolžne prijaviti nasilje v družinah, če zaznajo sum o nasilju, in da so ga v svoji delovni karieri tudi že prijavile bodisi policiji bodisi centru za socialno delo, so hkrati odkrito priznale, da jim ni vseeno, če zaradi prijave povzročitelja izgubijo stik z osebami, katerim velikokrat pomenijo edini stik z zunanjim okoljem, zlasti v odročnejših krajih ali pa če so žrtve odvisne od nege partnerjev, ki so povzročitelji nasilja. Naj sklenem z razmišljanjem ene od njih:

Zdaj v zadnjih letih imam urejeno po terenu, ker ves čas delam na enem in istem, in se ljudje z mano starajo. [...] V redu je, ko poznaš v družini, ne vem, babico, mlade, že otroke zdaj, in veš, kdo ni nepokreten ali pa kdo je nepokreten [...]. Jaz jih lahko recimo prijavim centru za socialno delo, ampak ker sem jaz bila edina v hiši, bodo rekli, draga gospa, lepo vas prosim, od ponedeljka naprej vas v moji hiši ne želimo več. Imajo vso pravico to narediti, tako kot imam jaz pravico oziroma dolžnost njih prijaviti. (Patronažna medicinska sestra 3.)

Nerealna pričakovanja zaradi pomanjkanja in razpršenosti podpornih služb

Podeželska okolja zaradi strukturnih ovir in pomanjkanja podpornih služb osebam z izkušnjo nasilja ne omogočajo večvrstnih bivalnih in zaposlitvenih priložnosti in socialnih storitev, kot so varne hiše. Deli pogovorov o praksah sodelovanja v multidisciplinarnih timih so razkrili, da je delovanje nevladnih organizacij na podeželskih območjih v Sloveniji bolj izjema kot pravilo. Zlasti podeželske sogovornice so priznale, da v svoji delovni karieri sploh niso sodelovale z njimi, bodisi ker jih v njihovem okolju sploh ni bodisi ker same ne vedo, kje delujejo. Ena od posledic so tudi nerealna pričakovanja žrtev, ki npr. od zdravstvenega osebja zahtevajo, da v celoti reši njihove težave. Hkrati pa ima nerealna pričakovanja zdravstveno in strokovno osebje samo, kadar od žrtev pričakuje, da zapustijo nasilno domače okolje in poiščejo nove priložnosti v mestnih okoljih. Z besedami ene od socialnih delavk:

Pri ruralnem bi dodala samo to, da imamo včasih malo nerealna pričakovanja, ker v bistvu pričakujemo, da bo ena kmečka ženska, ki celo življenje ob štirih zjutraj vstaja, molze, dela na njivi, skrbi za otroke, odšla v varno hišo in da bo odšla v neko mestno okolje, kjer bo sedela tam štiriindvajset ur in ne bo vedela, kaj naj počne s sabo. Pa tudi kakšna je njena vizija, kam pa bo potem šla, kako se ona kot ženska sploh uresničuje, kaj je tam sploh možno. [...] V bistvu vsak potrebuje en originalen načrt. (Socialna delavka 2.)

Zlasti zdravstveno osebje je prepričano, da še vedno velik ugled zdravnikov na podeželju hkrati pa slaba razpoložljivost drugih podpornih služb oz. slabo sodelovanje med njimi vplivajo na pričakovanja žrtev, da bo zdravnik reševal tudi naloge, ki niso v njegovi pristojnosti oz. da bo »naredil red v družini«. Ponazorjeno s primerom ene od podeželskih zdravnic:

Običajno nam žrtve grozijo, naj ukrepamo, ker se bo v nasprotnem primeru zgodilo kaj hudega, kakšen umor, in bomo mi krivi. Prav danes je prišla v mojo ordinacijo hčerka ene družine, katere člani so vsi moji pacienti. Povedala je, da je doma nevzdržno, ker oče pije, jemlje uspavala in ne vem kaj še vse, in da naj predpišem druga zdravila, češ da je oče tak zaradi napačnih zdravil. Razložila sem ji, da zdravila niso napačna in da oče ne sme piti alkohola in hkrati jemati zdravil. Ponovno je družina od mene pričakovala, da rešim problem, ki ni v prvi vrsti zdravstven, pa so izobraženi. (Družinska zdravnica 4.)

Ena od podeželskih družinskih zdravnic je celo poudarila, da praviloma slab ekonomski položaj večine njenih pacientk in pacientov vpliva na njihove zahteve, naj zdravstveno osebje ne prijavi nasilnega dogodka policiji, ker ga ta obravnava kot prekršek ali nasilno dejanje, zanj pa je treba nujno plačati:

To so revni ljudje, socialni problemi. V glavnem nočejo organov pregona, ker je to kaznivo dejanje in potem mora cela družina plačati. [...] So pa naši nasilneži lahko tudi bolniki, imajo diagnoze. Ko se odločimo, da jih prisilno hospitaliziramo, kar so grde stvari, včasih s spremstvom policije, velikokrat odigrajo slabost na policiji. [...] Ker imajo stalno zvišan pritisk, se na primer

izgovorijo, da imajo bolečine v prsnem košu, pa jih moramo na zahtevo policije odpeljati k internistu, tako da je to cela kolobocija. [...] Če je nasilnež bolan, se lahko izogne kazni. [...] Tudi svojci od nas to zahtevajo. Rajši vidijo tega nasilneža bolnega kot pa preganjanega. To je velik problem. (Družinska zdravnica 5.)

Ista sogovornica je opozorila na še eno oteževalno okoliščino, zaradi katere žrtve nasilja v družinah pogosto ne želijo prijaviti nasilja. Ob nočnih intervencijah se ob zvokih siren policijskih in reševalnih vozil na kraju dogodka vselej zbere »vsa vas«, to pa po njenem mnenju dodatno stigmatizira žrtev nasilja.

Nazadnje velja omeniti tudi vlogo duhovščine na podeželju. Po mnenju večine sogovornic ima duhovščina še vedno velik vpliv v teh okoljih in večina podeželank in podeželanov redno obiskuje cerkev. Tam dobi dvojna sporočila: na eni strani, da morata zakonca vztrajati v dobrem in slabem, na drugi strani pa duhovniki obljublajo, da se bodo sami pogovorili s povzročiteljem v družini, žrtvi pa svetujejo, naj potrpi in naj ga ne izziva. Zlasti v kmečkem okolju je ljudem težko priznati, da zakon ni uspel, razveza pa za marsikoga pomeni »konec sveta« (socialna delavka 1). Ali, kot opaza predstavnica nevladne organizacije:

Strpnost je prevelika, prevelika. Nobena vera ne govori o tem, da je treba biti nasilen ali pa da je to zapovedano. [...] Ko pa pride do nasilja, je pa zgolj od posameznega duhovnika odvisno, kakšno je njegovo stališče. (Predstavnica NVO 4.)

Odkrit pogovor o problematiki

Primeri, za katere so sogovornice in sogovorniki prepričani, da so se »pozitivno iztekli«, so po njihovem mnenju tudi začetek spreminjanja mišljenja prebivalcev in počasnega preseganja ukoreninjenih, togih praks ravnanja »na vasi«. V skladu s prevladujočim profilom njihovih oskrbovank – starejših soprog alkoholikov – večina navaja »uspešne odhode« starih kmetov od doma ali pa primere ozdravljenih alkoholikov v ambulantnih skupinah za samopomoč. Tako socialne delavke kot zdravstveno osebje opažajo, da jih pokliče vedno več žensk, ki so še v visoki starosti pripravljene zapustiti kmetijo in nasilnega partnerja ter oditi v varno hišo na skrito lokacijo – to je bilo še pred kratkim nepojmljivo in zelo redka praksa.

Hkrati pa priznavajo, da še vedno najtežje stopijo v stik s telesno ali psihično oviranimi osebami in otroki, ki praviloma ne morejo ubesediti, »kaj se jim dogaja«, ali pa nasilnih dejanj niti ne prepoznajo kot nasilnih. Ena od patronažnih medicinskih sester pa je poudarila, da je okoliščina, da »vsak vsakega pozna«, dobrodošla v primerih otrok, ki s težavo spregovorijo o nasilju in v večini primerov ščitijo svoje starše. Da se dogaja nasilje nad njenimi telesno ali duševno oviranimi pacienti in pacientkami ali pa otroki, izve samo od sorodnikov ali sosedov. Takih primerov sama ne odkrije, ne prepozna:

Brez sosedov ne bi me kot zunanje osebe nič odkrile. [...] Tudi mali otrok ne bo povedal, ne bo izdal staršev. [...] Ko prideš nenapovedano [zaradi obvestila iz okolice], odkriješ vraga in pol. Ko pa prideš napovedano, pa ne vidiš ničesar, ker skrijejo vraga in pol. (Patronažna medicinska sestra 3.)

Predstavnici ene od nevladnih organizacij sta se pohvalili, da zaradi pomanjkanja primernih programov pomoči osebami z izkušnjo nasilja na podeželju izvajajo mobilne akcije, se zapeljejo v aktivne kmečkih žena, razdelijo letake o nasilju v družini in se osebno pogovorijo z njihovimi članicami. Hkrati pa so priznale, da so s tega vidika zapostavljeni odročni kraji, kjer ne delujejo, oziroma da se počutijo nelagodno ob misli, »koga vse sporočilo ne doseže«.

Poleg stalnega izobraževanja, pridobivanja komunikacijskih spretnosti in sposobnosti za delo z žrtvami in povzročitelji, posodabljanja že pridobljenega znanja o nasilju v družinah, izrazitejšega sodelovanja v podeželskih okoljih med uslužbenci centrov za socialno delo, policijo, zdravstvenim osebjem, tožilci, učitelji in duhovščino so nekatere sogovornice poudarile, da je nujno javno ozaveščati ljudi v podeželskih in kmečkih okoljih, pri tem pa bi vsak od navedenih

akterjev moral najprej premisliti o svojih lastnih pristranskih prepričanjih. Ali, če sklenem z besedami ene od sogovornic:

Prepričana sem, da, ko bomo strokovni delavci, ki delamo z ljudmi, premagali svoje stereotipe, ker imamo različen pogled na družino, na vlogo spolov, na starševstvo, bo tudi pomoč bolj učinkovita. (Socialna delavka 6.)

Sklepni premislek: »Mi gremo do njih!«

Geografska izoliranost je težavna okoliščina, ne pa najpomembnejši dejavnik doživljanja in obravnavanja nasilja v družinah v podeželskih okoljih. Pregled tuje literature je pokazal, da so se raziskovalci osredotočali na primerjavo med mestom in podeželjem sprva zaradi ugotavljanja različnih stopenj razširjenosti nasilja v družinah v okoljih, različno opremljenih s podpornimi službami, da bi lahko na podlagi dobljenih podatkov oblikovali primerne strategije in okoljsko specifične načrte reševanja problematike. Vendar so kmalu ugotovili, da sta prepoznava nasilja v družinah in poročanje o njem v podeželskih okoljih preveč pomanjkljiva (ang. *under-reported*), to pa je vneslo sum o zanesljivosti evidenc o pogostosti poročanja prav zaradi domnevnih kulturnih ovir, ki naj bi vplivale na samo poročanje v podeželskih okoljih.

Raziskovalci so s pomočjo koncepta podeželskosti ugotavljali, kako prepletene fizične in socialne okoliščine ter ospoljene ideologije otežujejo osebam z izkušnjo nasilja v družinah nasilje prepoznati, spregovoriti o njem in se z njim spoprijeti. Njihove raziskave so večkrat pokazale, da je manj pogosto poročanje o nasilju v družinah v podeželskih okoljih velikokrat posledica ospoljenih diskurzov in konstrukcij ženskosti in moškosti, ki npr. pozicionirajo ženske na vasi kot odgovorne skrbnice in podpornice svojih mož doma in na kmetiji, kot odgovorne za zakon in blaginjo svojih otrok, to pa brez dvoma zmanjšuje vidnost in identifikacijo nasilja v družinah v podeželskih okoljih.

Novije domače raziskave o nasilju v družinah oz. partnerskih odnosih so okoljsko razsežnost vključile le pri vzorčenju opazovanega prebivalstva glede na kraj bivanja, pri tem pa niso iskale razlag, ki presega ugotavljanje zgolj statistično pomembnih razlik v odgovorih anketiranih na vprašanja o nasilju v družinah in partnerskih odnosih. Prav tako se niso lotile zahtevne problematike o pomanjkljivem poročanju o nasilju v različnih podeželskih okoljih, ki je med drugim tudi posledica hierarhičnega pozicioniranja žensk, moških, otrok, starih, mladih, istospolno usmerjenih oseb idr.

Predstavljeni rezultati kvalitativne raziskave *Prepoznavna in obravnava žrtev nasilja v družini v okviru zdravstvene dejavnosti* prav tako niso nastali v okviru poglobljene raziskave o nasilju v družinah v podeželskih okoljih. So pa pokazali določene vidike podeželskosti, ki kontekstualizirajo posplošene diskurze o nasilju v družinah. Sogovornice in sogovorniki so podeželje opredelili kot prostor, kjer »vsi vse poznajo«, hkrati pa poudarili, da podeželje ni enoten prostor, saj ga poseljuje raznovrstno prebivalstvo. Obravnavali so tudi problematiko nezanesljivega poročanja o pogostosti nasilja v družinah v določenih podeželskih okoljih – spoznanja podpirajo domnevo o veliki strpnosti do tega pojava in o tem, da ga predstavniki podpornih služb, ki so vpeti v isto okolje in praviloma poznajo oba – tako žrtev kot povzročitelja nasilja v družinah – ne znajo dobro prepoznati. To vpliva na strah npr. zdravstvenega osebja, da bi jim sovaščanke in sovaščani »zaprli vstop« v družino ob morebitni prijavi nasilja, hkrati pa so spregovorili tudi o dodatni stigmatizaciji žrtev, ko se ob prijavi nasilja na kraju dogodka »zbere vsa vas«. Velika gostota poznanstev naj bi bila dobrodošla le v primeru prijavi iz bližnje okolice, ko je žrtev nasilja stara ali telesno in duševno ovirana oseba ali pa otrok.

Da je podeželje izrazito patriarhalno okolje, so sogovornice utemeljevale z opisom posebej trdovratnih predstav o »superženskah« na vasi. Spet druge so poudarile nerealna pričakovanja svojih oskrbovank in oskrbovancev, ki zaradi pomanjkanja mreže podpornih služb v podeželskih okoljih od zdravstvenega osebja pričakujejo, da bo samo rešilo njihove težave.

Majhno število ter razpršeni socialni in zdravstveni podporni sistemi prav gotovo povečujejo težave zaradi geografske pa tudi socialne odročnosti, ki pomeni velike ovire za osebo z izkušnjo nasilja pri iskanju pomoči in prekinitvi odnosa s povzročiteljem nasilja. V prihodnje bi kazalo razmisliti o mobilnih akcijah, kot jih izvaja Zavod Emma, v obliki pogovornih večerov in delavnic s podeželskimi ženskami: »Mi gremo do njih, ker nimajo vedno možnosti dostopa do nas«, je bila odločna njihova predstavnica na okrogli mizi *Nasilje nad ženskami na podeželju in neformalna socialna kontrola* (Zavod Emma, center za pomoč žrtvam nasilja 2011: 30), organizirani prav z namenom oblikovanja prostora za odprto razpravo in povezovanje različnih akterjev v mrežo pomoči, ki bi upoštevala posebnosti udeležencev nasilja v družinah v podeželskih okoljih.

Vse kaže, da so prav koordiniran odziv skupnosti, odkrita izmenjava informacij na multidisciplinarnih sestankih, natančno opredeljene in razdeljene pristojnosti med različnimi akterji obravnave nasilja v družinah obetavni začetki zmanjševanja ne le slabe prepoznave nasilja v družini v podeželskih okoljih, temveč tudi pogoste razdrobljenosti in poklicne osamljenosti podpornih služb.

Viri

- Boka, W. (2005), Domestic violence in farming communities: overcoming the unique problems posed by the rural setting. *Drake Journal of Agricultural Law*, 9: 389–397. Dostopno na: <http://students.law.drake.edu/aglawjournal/docs/agVol09No3-Boka.pdf>. (5. 3. 2015).
- Brcar, P. (2004), Družinsko nasilje in zdravstveno varstvo otrok in mladostnikov. V: Hanžek, M. (ur.), *Nasilje v družini – poti do rešitev*, posebno poročilo Varuha človekovih pravic (54–57). Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/posebna_porocila/pp-nasilje-junij2004.vsebina.pdf (1. 6. 2015).
- Carrington, K., McIntosh, A., Hogg, R., Scott, J. (2013), Rural masculinities and the internalisation of violence in agricultural communities. *International Journal of Rural Criminology*, 2, 1: 3–24. Dostopno na: <http://kb.osu.edu/rest/bitstreams/303454/retrieve> (3. 4. 2015).
- Courtenay, W. H. (2006), Rural men's health: situating risk in the negotiation of masculinity. V: Campbell, H., Bell, M. M., Finney, M. (ur.), *Country boys: masculinity and rural life*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press (139–158).
- DeKeseredy, W. S. (2011), *Violence against women*. Toronto: University of Toronto Press.
- Eastman, B., Bunch, S., Williams, A., Carawan, L. (2007), Exploring the perceptions of domestic violence service providers in rural localities. *Violence Against Women*, 13, 7: 700–716.
- EP (2008), Resolucija Evropskega parlamenta z dne 12. marca 2008 o položaju žensk na podeželskih območjih EU (2007/2117(INI)). Dostopno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0094+0+DOC+XML+V0//SL> (1. 12. 2015).
- Grams, J. (2000), Women forgotten: difficulties faced by rural victims of domestic violence. *American Journal of Family Law*, 14: 173–189.
- Hogg, R., Carrington, K. (2006), *Policing the rural crisis*. Sydney: The Federation Press.
- Kelly, R., Shortall, S. (2002), Farmers' wives: women who are off-farm breadwinners and the implications for on-farm gender relations. *Journal of Sociology*, 38, 327–343.
- Kopčavar Guček, N. (2015), *Pogostnost zaznavanja in obravnave nasilja v družini v ambulantni zdravniku družinske medicine*. Ljubljana: Medicinska fakulteta (doktorska disertacija).
- Kopčavar Guček, N., Švab I., Selič, P. (2011), The prevalence of domestic violence in primary care patients in Slovenia in a five-year period (2005–2009). *Croatian Medical Journal*, 52, 6: 728–734.
- Leskošek, V., Urek, M., Zaviršek, D. (2010), *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih*. Končno poročilo 1. faze raziskovalnega projekta. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Lewis, S. (2003), *Sexual assault in rural communities*. Harrisburg, PA: VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence. Dostopno na http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=419 (2. 2. 2015).
- Logan, T., Walker, R., Cole, J., Ratliff, S., Leukefeld, C. (2003), Qualitative differences among rural and urban intimate violence victimization experiences & consequences: a pilot study. *Journal of Family Violence*, 18, 2: 83–92.

- Logan, T., Stevenson, E., Evans, L., Leukefeld, C. (2004), Rural and urban women's perceptions of barriers to health, mental health, & criminal justice services: implications for victim services. *Violence and Victims*, 19, 1: 37–62.
- Logan, T., Evans, L., Stevenson, E., Jordan, C. (2005 a), Barriers to services for rural and urban rape survivors. *Journal of Interpersonal Violence*, 20, 5: 591–616.
- Logan, T., Shannon, L., Walker, R. (2005 b), Protective orders process and barriers in rural and urban areas: a multiperspective study. *Violence Against Women*, 11, 7: 876–911.
- Logan, T., Walker, R., Hoyt, W., Faragher, T. (2009), *The Kentucky Civil Protective Order study: a rural and urban multiple perspective study of protective order violation consequences, responses, & costs*. NCJ 228350. Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Justice.
- Peter, G., Bell, M., Jamagin, S., Bauer, D. (2000), Coming back across the fence: masculinity and the transition to sustainable agriculture. *Rural Sociology*, 65, 215–234.
- Pruitt, L. (2008), Place matters: domestic violence and rural difference. *Wisconsin Journal of Law, Gender, and Society*, 23, 2: 349–416.
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (2009). *Ur. l. RS*, št. 41/2009.
- Rhodes, B. E., College, L. (2012), Rural domestic violence: an interdisciplinary model for rural practice. *Contemporary Rural Social Work*, 4: 101–109.
- Ruback, B. R., Menard, K. S. (2001), Rural-urban differences in sexual victimization and reporting: analyses using UCR and crisis center data. *Criminal Justice and Behavior*, 28, 2: 131–155.
- Sandberg, L. (2013), Backward, dumb, and violent hillbillies? Rural geographies and intersectional studies on intimate partner violence. *Affilia*, 28, 4: 350–365.
- Sedmak, M., Kralj, A. (2006), Nevarna zasebnost – nasilje v družinah v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, 22, 53: 93–110.
- Sedmak, M., Kralj, A., Medarić, Z., Simčič, B. (2006), *Nasilje v družini: pregled dobrih praks in priporočila*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
- Selič P., Pesjak K., Kopčavar-Guček N., Kersnik J. (2008 a), Factors that increase likelihood of violence in the family and seeking for help at family practitioner. Pilot study about violence in the family. (English summary). *Zdravstveni vestnik*, 77: 505–510.
- (2008 b), Screening for domestic violence: domestic violence victims and their characteristics. (English summary). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59: 39–54.
- Selič, P. (2009), Nasilje v družini – odkrivanje, preiskovanje in medinstitucionalni prostor obravnave, nova znanja za družinsko medicino. *Družinska medicina*, 7 Suppl., 2: 115–125.
- (2012), Nasilje v družini. V: Švab, I. (ur.), Rotar Pavlič, D. (ur.), *Družinska medicina*. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine (311–26).
- Selič, P., Pesjak, K., Kersnik, J. (2011), The prevalence of exposure to domestic violence and the factors associated with co-occurrence of psychological and physical violence exposure: a sample from primary care patients, *BMC Public Health*, 11, 621. Dostopno na: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/11/621> (4. 6. 2015).
- Selič, P., Švab I., Kopčavar Guček N. (2013), How many Slovenian family practice attendees are victims of intimate partner violence? A reevaluation cross-sectional study report. *BMC Public Health*, 13: 703. Dostopno na: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/13/703> (12. 6. 2015).
- Shortall, S. (2014), Farming, identity and well-being: managing changing gender roles within Western European farm families. *Anthropological Notebooks*, 20, 3: 67–81.
- Sims, V. H. (1998), *Small town and rural police*. Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher.
- Struthers, C., Bokemeier, J. (2000), Myths and realities of raising children and creating family life in a rural county. *Journal of Family Issues*, 21, 1: 17–46.
- Šprah, L., Črnič Istenič, M., Knežević Hočevar, D., Tekavčič-Grad, O., Zadavec, T., Šoštarčič, M., Bolko, I. (2005), *Hetero- in avtoagresivnost v družini*. Končno poročilo (CRP Konkurenčnost Slovenije 2001–2006). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za medicinske vede.
- Weisheit, R. A., Wells, E. L., Falcome, D. N. (1994), Community policing in small town and rural America. *Crime in Delinquency*, 40, 4: 549–567.

- Wendt, S., Zannettino, L. (2015), *Domestic violence in diverse contexts: a re-examination of gender*. New York: Routledge.
- Wendt, S., Chung, D., Elder, A., Bryant, L. (2015), *Seeking help for domestic violence: exploring rural women's coping experiences: state of knowledge paper*. Landscapes: State of the Knowledge, 4. Alexandria, NSW: Australia's National Research Organisation for Women's Safety. Dostopno na: http://anrows.org.au/sites/default/files/4_1%203%20LandscapesRuralWomen%2014%207%202015.pdf (1. 1. 2016).
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008). *Ur. l. RS*, št. 16/2008.
- Zavod Emma, center za pomoč žrtvam nasilja (2011). Okrogla miza: *Nasilje nad ženskami na podeželju in neformalna socialna kontrola*. Krško. Dostopno na: <http://zavod-emma.si/wp-content/uploads/ZBORNIK-OKROGLE-MIZE.pdf>. (12. 6. 2015).